

DIFERENCIJALNE KARAKTERISTIKE NEPROFITNOG SEKTORA I STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

DIFFERENTIAL CHARACTERISTICS OF NON-PROFIT SECTOR AND THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Dr Teodor M. Petrović*

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Brčko

Sladana R. Stević, dipl. oec.**

APSTRAKT

Neprofitni sektor svojim karakteristikama značajno se diferencira u odnosu na državni i profitni sektor. Zbog svojih specifičnosti ovaj sektor u većini zemalja prati različita terminologija i diferencijalna obilježja, međutim, problemi u poslovanju su slični. Neprofitne organizacije se, u jednoj opštoj ravni, uobičajeno dijele na: državne organizacije (institucije) federalnog, republičkog i lokalnog karaktera, uključiv i regulatorne i druge agencije, komisije i slične organe sa statusom pravnog lica, i druge neprofitne organizacije dobrotvornog karaktera (zdravstvene, obrazovne, socijalne, naučne, kulturne) i komercijalno-članskog karaktera (sportski klubovi, sindikati, privredne komore). Neprofitni sektor u Bosni i Hercegovini u posljednje dvije decenije dobija na značaju imajući u vidu broj neprofitnih organizacija, zaposlene, raspoložive resurse i izdvajanja za obavljanje njegovih društveno blagodatnih aktivnosti.

Ključne riječi: neprofitni sektor, neprofitne organizacije, nevladine organizacije

ABSTRACT

Characteristics of the non-profit sector significantly differentiate in comparison to the public and profit sector. Due to its specificity, different characteristics and terminology are related to this sector in various states. However, problems in its management are similar. Non-profit organizations are usually divided into public organizations (institutions) that can be federal, state and local, including the regulatory and other agencies, commissions and similar legal bodies and other non-profit organizations that are either charitable (health, educational, social, scientific, cultural) or commercial (sports clubs, trade unions, chambers of commerce). The non-profit sector in Bosnia and Herzegovina in the last two decades has gained in importance considering the number of nonprofit organizations, employees, available resources and allocations for the conduct of its socially beneficial activities.

Keywords: non-profit sector, non-profit organizations, non-governmental organizations

UVOD

Postojanje posebne sfere djelovanja neprofitnih, nevladinih organizacija i institucija, smještenih između države i tržišta, najčešće se determiniše kao neprofitni, treći sektor. U njegovom okviru mnogobrojni entiteti obavljaju aktivnosti nezavisno od države (prvog, javnog sektora), baveći se problemima kojima se bavi i država, uključeni su u djelatnosti kojima se bave i profitne organizacije (drugi, privatni sektor). Međutim, primarni cilj njihovog djelovanja nije stvaranje dobiti, kao što je slučaj u profitnom (poslovnim, komercijalnim) sektoru, nego neke druge, opštedruštvene koristi. Termin "treći sektor" istovremeno razlikuje i asimiluje neprofitne, nevladine organizacije, profitne, komercijalne entitete i javne institucije. Za razliku od pojma nevladine organizacije, kojim se ističe nezavisnost i autonomnost u odnosu na državu i vladu (pravno-politička dimenzija), termin neprofitni sektor ističe posebno neprofitnost organizacija koje čine treći sektor (u odnosu na profitni, ekonomska dimenzija). U pojedinim zemljama, zavisno od političkog, privrednog i kulturnog razvoja, za determinisanje pojma neprofitni sektor koristi se različita i dosta neujednačena terminologija, a u teorijskim razmatranjima koriste se i pojmovi: dobrovoljni sektor, nezavisni sektor, članski sektor, sektor oslobođen poreza, dobrotvorni sektor, civilno društvo. Terminološka različitost nije samo lingvističke prirode nego ukazuje na različit obim djelatnosti i pravnu legislativu u okviru neprofitnog sektora.

* *teodor.petrovic.efb@gmail.com*

** *sladja04@hotmail.com*

Neprofitne organizacije imaju posebnu ulogu koju treba da odigraju u modernoj mješovitoj ekonomiji kako bi se postigla bolja ravnoteža između institucija privatnog preduzetništva (profitnog sektora), vlade (državnog sektora) i neprofitnog (trećeg) sektora. Neprofitne organizacije nije jednostavno definisati i opisati i ovo donosi brojne izazove i kontroverze. Izgledi su da one nisu ni u profitnom ni u javnom sektoru, ali im je mjesto između ova dva sektora, što im omogućava veću fleksibilnost u funkcionisanju. Bilo koja kategorizacija neprofitnih organizacija ne dovodi nas do zaključka da pripadaju sferi "sive ekonomije", dok su njihove klasifikacije različite: prema području na kome djeluju (kultura, umjetnost, obrazovanje, naučnoistraživački rad, zdravstvena i socijalna zaštita, sport, rekreacija, životna sredina, razvoj lokalne zajednice, pravna zaštita, političke organizacije, sindikati, vjerske i humanitarne aktivnosti, poslovne i profesionalne asocijacije); prema osnivaču (javne i privatne), prema izvorima finansiranja (prihodi od vlastitih aktivnosti, članarine, donacije fizičkih lica, stranih donatora, privrednih subjekata, sredstava budžeta, sponzorstva, pokloni i ostali prihodi u skladu sa zakonom). Osobnost neprofitnih organizacija ogleda se u nedostatku profitnih mjerila, poreskim i zakonodavnim aspektima, uslužnom karakteru, teškoćama u formulisanju ciljeva i strategija, specifičnim izvorima finansiranja, kontroverzama u izboru menadžmenta, političkim uticajima, tradiciji. Ipak, primarna karakteristika je nedostatak profitnih indikatora, dok ostale specifičnosti imaju manji uticaj i nisu jedinstvene.

Interes za proučavanje uloge neprofitnog sektora u savremenom društvu javlja se posljednjih dvadeset godina. Ovo je jedno od područja koje ima najbrži razvoj i interesovanje je uslovljeno naglim rastom ovog sektora, o njemu se govori kao o novoj ekonomskoj snazi koja zapošljava sve veći broj ljudi (brže od rasta zaposlenosti u cjelini), većoj usmjerenosti prema sopstvenim izvorima finansiranja (prodaja usluga i proizvoda), rastom godišnjih prihoda i značajnijim učešćem u bruto društvenom proizvodu, izmijenjenom odnosu od strane države (manja dodjela sredstava kroz donacije a više prenošenjem državnih poslova na neprofitne organizacije i plaćanje za izvršene usluge). Kada je riječ o pravnom okviru u našoj zemlji, Zakon o udruženjima i fondacijama, na nivou BiH, FBiH, Republike Srpske i Brčko distrikta, poznaje samo jedan pravni oblik ili formu osnivanja, udruženja i koristi se za sve organizacije neprofitnog sektora. Dobra strana zakona je da se proces registracije vrši na relativno jednostavan način, međutim postoje i problemi praktične prirode. Pošto dva entitetska, deset kantonalnih i jedan državni registar nisu još uvijek primijenili okvirni zakon, nije ažurirana jedinstvena baza podataka za neprofitni sektor. Prema istraživanjima koja su provele pojedine NPO u periodu od 2005. do 2011. godine, procjene su da je u Bosni i Hercegovini registrovano više od 12.000 neprofitnih organizacija i da je jedna četvrtina neaktivna. Postepene promjene i transparentnost u poslovanju neprofitnog sektora u BiH mogu se očekivati primjenom Okvirnog zakona o uspostavljanju zbirnog zajedničkog registra nevladinih, neprofitnih organizacija. Cilj zakona je da se uspostavi efikasan sistema pristupa informacijama o svim nevladinim, neprofitnim organizacijama koje djeluju u BiH, koje su registrovali nadležni registarski organi na teritoriji BiH i stvaranje efikasnog sistema koji će omogućiti nadležnim registarskim organima potrebne informacije za sprovođenje istraga o nevladinim, neprofitnim organizacijama za koje postoji sumnja da finansiraju ili pomažu terorizam, pranje novca i druge oblike organizovanog kriminala.

U okviru prvog dijela rada obrazloženi su termini koji se najčešće koriste, kako u teorijskim raspravama, tako i zakonodavnoj legislativi i praksi, kao sinonimi za determinisanje sektora koji ne pripada sferi države a ni sferi profita (biznisa), neprofitni odnosno treći sektor. U drugom dijelu ukazano je na specifičnosti neprofitnih organizacija koje djeluju u okviru neprofitnog sektora, njihova različita obilježja, različite klasifikacije i teškoće sa kojima se one susreću kada je u pitanju mjerenje performansi. Neprofitni sektor u Bosni i Hercegovini, stanje, izvori finansiranja i pravna legislativa predmet su trećeg dijela rada samo u opštim naznakama.

DIFERENCIJALNE KARAKTERISTIKE NEPROFITNOG SEKTORA

U pojedinim zemljama, zavisno od političkog, privrednog i kulturnog razvoja, za determinisanje neprofitnog sektora (NPS) koristi se različita i dosta neujednačena terminologija. U SAD-u ovaj sektor naziva se "nonprofit sector", u Velikoj Britaniji "public charities", u Francuskoj "economie sociale", u Njemačkoj "Verein", u zemljama srednje Evrope "fondations", u zemljama u razvoju "nongovernmental economy organization". U teorijskim razmatranjima koriste se pojmovi dobrovoljni sektor (voluntary sector), nezavisni sektor (independent sector), članski sektor (associational sector), sektor oslobođen poreza (tax-exempt sector), treći sektor (third sector), dobrotvorni sektor (charitable sector), civilno društvo (civil society) [Bežovan, G. 1995, str. 197]. Terminološka različitost nije samo lingvističke prirode nego i sam naziv ukazuje na različit obim

djelatnosti i različitu pravnu legislativu u okviru neprofitnog sektora [Kolin, M. Paunović, Ž. 2007, str. 415]. Navedeni termini ističu osobenosti neprofitnog sektora zemlje iz koje potiču, osvjetljavaju jedan i zanemaruju neke druge njegove aspekte.

Termin neprofitni sektor, koji se najčešće koristi u SAD, naglašava da se neprofitne organizacije ne osnivaju i ne postoje zbog ostvarivanja profita. Međutim, ovaj termin ne determiniše neprofitni sektor u potpunosti. Neprofitne organizacije koje djeluju u okviru neprofitnog sektora mogu ostvarivati profit koji nije primarni cilj njihovog poslovanja. Ako ostvare profit ne mogu ga dijeliti svojim članovima, nego koristiti za svoje aktivnosti i programe. Pojam nezavisni sektor ističe da organizacije djeluju nezavisno od države i tržišta. Finansijski gledano one su daleko od potpune nezavisnosti pošto dobijaju dotacije od vlade i komercijalnog sektora. Naziv dobrotvorni sektor nastoji da istakne pomoć i podršku koju ove organizacije primaju od privatnih dobrotvornih organizacija za humanitarne svrhe, donatora i sponzora. Dobrovoljni sektor ističe ulogu dobrovoljnog (volonterskog) rada u ovim organizacijama, ipak najveći dio njihovih aktivnosti obavlja profesionalno, stalno zaposleno i plaćeno osoblje. Termin sektor oslobođen poreza naglašava da su aktivnosti neprofitnih organizacija oslobođene poreza, što nije slučaj sa aktivnostima profitnih entiteta. Treći sektor i civilno društvo su noviji termini koji se koriste da označe organizacije koje posluju izvan državnih institucija, nisu vladine agencije, nisu preduzeća i nastoje da utiču na društveni razvoj.

Za preferenciju pojedinih naziva neprofitnog sektora često su bili presudni istorijski periodi i terminologija korišćena u zakonodavnim rješenjima pojedinih zemalja. Do pedesetih godina prošlog vijeka najčešće se koristio termin "filantropija", šezdesetih u upotrebi bio je termin participacija građana (citizen participation), sedamdesetih "volonterizam", a od osamdesetih "neprofitni sektor". U novije vrijeme, kao dio trećeg sektora, sve se više potencira naziv "socijalna ekonomija", "socijalna preduzeća", "kooperative" kako bi se označili akteri između države i profitnog sektora, posebno u zemljama Evropske unije [Anheier, H. K. 2005, p. 38]. Sveobuhvatnu i preciznu definiciju neprofitnog sektora teško je izvesti, a osnovni razlog je širok spektar organizacija koje pripadaju ovom sektoru, u njemu posluju i ponekad imaju vrlo malo zajedničkih dodirnih tačaka, tako da je teško pronaći dovoljno izražen zajednički imenilac. Definisanje neprofitnog sektora većina autora zasniva na zakonodavnoj regulativi i poreskim olakšicama kao osnovnim parametrima pripadnosti organizacija [Marić, R. 2012, str. 16]. Pravno gledano, definicije neprofitnog sektora date su u legislativi pojedinih zemalja, dok neprofitni status organizacija stiču registracijom u propisanoj zakonskoj proceduri i kao pravna lica imaju status udruženja, fondacija, ustanova i sl.

U Bosni i Hercegovini harmonizovani su zakoni na entitetskom i državnom nivou koji regulišu rad neprofitnih organizacija, koje su determinisane nazivom udruženja. Prema Zakonu o udruženjima i fondacijama BiH [Sl. glasnik BiH, br. 31/01, 42/04, 63/08 i 76/11], udruženje je svaki oblik dobrovoljnog povezivanja tri ili više fizičkih ili pravnih lica u svim kombinacijama, radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili opšteg interesa ili cilja u skladu sa Ustavom i Zakonom i čija svrha nije sticanje dobiti. Prema Zakonu o udruženjima i fondacijama FBiH [Sl. novine FBiH, br. 45/02], udruženje je svaki oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili opšteg interesa ili cilja u skladu sa Ustavom i zakonom, a čija osnovna svrha nije sticanje dobiti. Prema Zakonu o udruženjima i fondacijama Republike Srpske [Sl. glasnik RS, br. 52/01, 42/05], udruženje je svaki oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja ili ostvarivanja nekog zajedničkog ili opšteg interesa ili cilja u skladu sa Ustavom i Zakonom, a čija osnovna svrha nije sticanje dobiti. U skladu sa navedenim zakonima registruju se sve nevladine, neprofitne organizacije bez obzira na specifične ciljeve, djelatnost, obim djelovanja i masovnost članstva.

Funkcionisanje neprofitnog sektora zasniva se na poštovanju opštih principa neprofitabilnosti: princip društvene neophodnosti, princip primarne neprofitabilnosti, princip dobrovoljnosti, zabrana distribucije profita članovima, menadžerima, zaposlenim, donatorima ili trećim licima, princip poslovanja bez vlasništva [Ijačić, N. 2007, str. 19]. Neprofitni sektor najbolje se može shvatiti isticanjem ključnih, suštinskih, razlika u odnosu na profitni, komercijalni i vladin sektor. Uobičajeno se navode sljedeća [Marić, R. 2012, str. 18] obilježja: njegov zadatak nije definisan na području privređivanja nego u drugim segmentima društvenih potreba, na primjer podizanje obrazovnog nivoa stanovništva, zaštita i očuvanje zdravstvene zaštite ljudi, unapređenje kulturnog nivoa stanovništva i njegovih psihofizičkih sposobnosti, razvijanje humanih odnosa u društvu, pomoć ugroženom stanovništvu, zaštita kvaliteta životne sredine; univerzalnost, koja se ispoljava u pružanju

usluga koje nisu određene na nivou pojedinačnog korisnika nego svih članova određene zajednice i dostupnost usluga svim članovima; komplementarnost odnosa sa privrednim sektorom.

KARAKTERISTIKE, VRSTE I SPECIFIČNOSTI NEPROFITNIH ORGANIZACIJA

Iako mnogi smatraju da mogu lako prepoznati neprofitne organizacije, kada se sa njima suoče postoji iznenađujuće veliki broj problema prilikom njihovog preciznog definisanja, uvažavajući činjenicu da su uključene u veoma širok dijapazon aktivnosti koje ne donose gubitak [Milićević, V., 2003. str. 363]. Neprofitne organizacije se definišu kao organizacije čiji se osnovni ciljevi ne mogu ocijeniti pomoću uobičajenih ekonomskih (profitnih) indikatora [Antony, R., Reece, J., Hertenstein, J. 1995, p. 582]. Posmatrajući aspekt vlasništva (javne, privatne) i način finansiranja (subvencije, dotacije, članarine, prodaja proizvoda, usluga), neprofitne organizacije se mogu definisati kao javne i privatne organizacije iz područja neprivrede koje se finansiraju iz poreza, doprinosa, subvencija, dotacija, članarina [Gulin, D. i dr. 2003, str. 506]. Može se reći da su neprofitne sve one organizacije kako je definisano zakonom, koje služe javnim interesima, oslobođene su poreza i ne mogu dijeliti imovinu ili profit svojim članovima, zaposlenim, drugim stejkholderima. Zakon ne zabranjuje ostvarenje dobiti neprofitnim organizacijama, zabranjuje samo njegovu distribuciju. Ipak, neophodno je da i neprofitne organizacije ostvare određeni profit (višak prihoda nad rashodima) kako bi obezbijedile sredstva kada dođu lošija vremena [Antony, R., Govindarajan, V. 2003, p. 696].

Najveći problem neprofitnih organizacija proizlazi iz definisanja njihovih ciljeva, usljed čega proističu i njihove specifičnosti. Teškoće u definisanju ciljeva nastaju zbog toga što su neprofitne organizacije orijentisane na više stratejskih ciljeva kojima teže: što veći obim pružanja usluga sa raspoloživim resursima, namjensko korišćenje resursa, što veća satisfakcija korisnika, volontera i zaposlenih, kreiranje politike koju podržava široka društvena javnost. Ovi ciljevi se djelimično podudaraju sa ciljevima profitnih organizacija koje, pored navedenih, imaju i profit kao jasno postavljen cilj poslovanja. Neprofitne organizacije obično imaju sljedeće karakteristike: ciljevi javne dobrobiti, organizovane su kao neprofitne ili humanitarne, njihova menadžerska struktura mora da onemoguću lične interese i dobit za pojedince, oslobođene su poreza, imaju zakonski status koji omogućava oslobođenja na dobijene poklone i sl. [Wolf, T. 1999, p. 20]. Proizlazi da neprofitne organizacije ne uključuju tri kategorije: organizacije koje su osnovane s ciljem stvaranja profita ali ga nisu ostvarile, organizacije koje vode povezane neformalne grupe ljudi s ciljem da služe javnom dobru ali nemaju odobren poseban status i organizacije koje se prepoznaju kao neprofitne a ne ostvaruju javne ciljeve.

U literaturi različito je klasifikovanje neprofitnih organizacija, a jedno od njih je prema području na kome djeluju i ostvaruju svoju misiju: kultura i umjetnost, obrazovanje i naučnoistraživački rad, zdravstvena i socijalna zaštita, sport i rekreacija, zaštita životne sredine, razvoj lokalnih zajednica, pravna zaštita, političke organizacije i sindikati, međunarodne aktivnosti, vjerske i humanitarne aktivnosti, poslovne i profesionalne asocijacije, ostalo (pokreti, udruženja) [Marić, R. 2012, str. 45]. Postoji i jednostavnija podjela neprofitnih organizacija koja se zasniva na osnivaču: javne (državne) i privatne. Javne su uređene od strane države, entiteta ili lokalne vlasti, dok kod privatnih postoje razlike između humanitarnih i komercijalnih neprofitnih organizacija. Javne neprofitne organizacije čine: zdravstvene, obrazovne, socijalne, kulturne, naučne i druge, dok se u privatne neprofitne organizacije ubrajaju različita udruženja. Uzimajući u obzir kriterijum prepoznavanja neprofitnih organizacija sa njima se mogu izjednačiti organi državne uprave i državne službe (javni sektor).

Organizacije koje se u potpunosti finansiraju iz budžeta su državne neprofitne organizacije: organi državne uprave, organi jedinica lokalne uprave i samouprave, kao i druga pravna lica gdje se sredstva za plate, poreze, doprinose, materijalne troškove i usluge obezbjeđuju u budžetu (budžetski korisnici) kao što je slučaj u obrazovanju, zdravstvu i socijalnoj zaštiti, bibliotekačkoj djelatnosti, djelatnost arhiva, muzeja, galerija, pozorišta. Neprofitnim organizacijama koje se ne finansiraju u potpunosti iz budžeta, pripadaju: političke organizacije i političke stranke; sportska društva, klubovi i savezi; kulturno-umjetnička društva; stručna udruženja, zajednice i savezi; socijalno-humanitarne organizacije; vjerske zajednice; organizacije i udruženja mladih; sindikati; udruženja građana i sl. Finansiranje ovih organizacija potiče i od dobrovoljnih priloga (crkve, vjerske organizacije, humanitarne organizacije, zadužbine), dotacija i subvencija (sportski klubovi), članarina (komore, zanatska i poslovna udruženja, sindikati) ili na komercijalnoj osnovi (parkovi, ZOO vrtovi). Pošto se neke od ovih organizacija djelimično finansiraju i iz budžeta, proizlazi da neprofitne organizacije

imaju više izvora finansiranja što dovodi do određenih dilema i poteškoća u razvrstavanju na vladine i nevladine organizacije.

Specifičnosti neprofitnih organizacija ogledaju se prije svega u teškoćama mjerenja autputa, posebnom poreskom i pravnom statusu, pretežno uslužnom karakteru aktivnosti, teškoćama u formulisanju ciljeva i strategija, izvorima finansiranja, izboru i postavljanju menadžmenta, značajnom političkom uticaju, tradiciji i sl. [Petrović, T. 2006, str. 152]. Međutim, primarna karakteristika neprofitnih organizacija je nedostatak mjerila performansi dok ostale karakteristike imaju manji uticaj i nisu jedinstvene za sve neprofitne organizacije u okviru neprofitnog sektora. Nedostatak jedinstvenih, zadovoljavajućih, opštih mjerila za komparaciju performansi predstavlja i najveći problem za menadžere neprofitnih organizacija i uspostavljanje efektivnog sistema menadžment kontrole. Navedene teškoće u velikoj mjeri mogu se otkloniti fokusom na strategijsko poslovanje kada se sa formalnog praćenja inputa i autputa prelazi na stvarne potrebe prikazivanje ovih veličina, njihovo praćenje i preduzimanje blagovremenih korektivnih akcija kako bi ostvarene veličine bile u skladu sa postavljenim ciljevima. U ovom smislu posebno se ističe značaj kreiranja i uvođenja Balanced Scorecard-a kao sistema strategijskog mjerenja i upravljanja performansama organizacije koji u fokusu ima, prije svega, nefinansijske pokazatelje i povezivanje kratkoročne akcije sa postavljenom strategijom. Doprinosa ovog modela ogleda se prvenstveno u tome što je u mogućnosti da poslovanje neprofitnih organizacija posmatra kroz više perspektiva, za svaku od njih odredi specifične ciljeve i mjerila performansi koji ne moraju biti isključivo finansijski izraženi, te na taj način obezbijedi usklađivanje svakodnevnih akcija sa postavljenom strategijom i mjerenje ostvarenja većeg broja ciljeva kojima neprofitne organizacije teže.

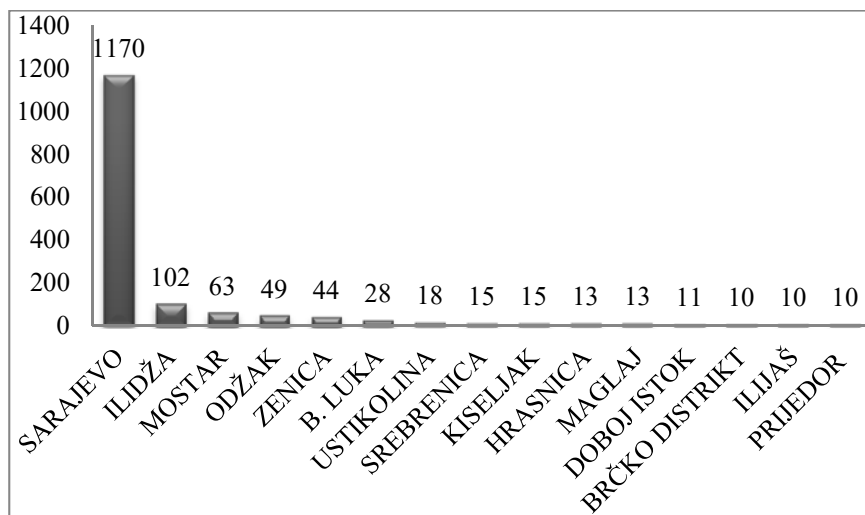
Balanced Scorecard, kao sistem mjerenja performansi koji podržava napore strategijskog planiranja u neprofitnim organizacijama, ima sljedeće osobenosti: fokus mjerenja je na raznovrsnim izlazima i ishodima koji su od temeljne važnosti za organizaciju; naglašava globalne mjere koje se odnose na organizaciju u cjelini koje se mogu prilagoditi i za decentralizovane divizije i poslovne jedinice; koristi skalu mjerenja na osnovu nekoliko indikatora, ali može uključiti i uslovne mjere i više kvalitativnih pokazatelja; često postavlja ciljne nivoe za ključne pokazatelje rezultata, a zatim prati stvarni učinak u odnosu na postavljene standarde; ponekad kaskadiranje mjera performansi do glavnih divizija i drugih organizacionih jedinica omogućava uvid u doprinosa ostvarenju strategijskih ciljeva tih nivoa, posebno u slučajevima kada postoji više misija, više funkcija i visoka decentralizacija organizacije [Poister, T. H., 2003, pp.184]. Međutim, primjenom ovakvog modela ne može se izbjeći nedostatak komparacije mjerila između različitih NPO.

STANJE I PERSPEKTIVE NEPROFITNOG SEKTORA U BOSNI I HERCEGOVINI

Neprofitni sektor u BiH uključuje pojedince i organizacije koji nastoje da zajedničkim djelovanjem postignu određene javne interese i koji se direktno ne odnose na stvaranje profita. Ova pitanja u BiH regulisana su zakonima na državnom nivou [Zakon o udruženjima i fondacijama BiH, Sl. glasnik BiH, br. 32/01], u okviru entiteta [Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske, Sl. glasnik RS, br. 52/01], Zakon o udruženjima i fondacijama Federacije BiH [Sl. novine FBiH, br. 45/02], kao i na nivou Brčko distrikta BiH [Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta BiH, Sl. glasnik Brčko distrikta BiH, br. 12/02]. Regulisanje pitanje vezanih za NPO na više različitih nivoa vlasti u dosadašnjem periodu imalo je za rezultat da u BiH od 1995, kada počinje velika ekspanzija osnivanja neprofitnih organizacija do kraja 2013. godine, kada je usvojen Okvirni zakon o zbirnom zajedničkom registru nevladinih, neprofitnih organizacija, da pojedine neprofitne organizacije budu dva ili tri puta registrovane. Formiranjem zajedničkog registra (zbir evidencija koje vode nadležni organi na nivou BiH, RS, FBiH, Brčko distrikta) uspostavlja se efikasniji sistem pristupa informacijama nevladinim, neprofitnim, organizacijama koje djeluju u BiH. Zajednički registar treba da omogućiti brz pristup informacijama i obezbijedi mehanizme koji bi značajno uticali na suzbijanje aktivnosti nevladinih, neprofitnih organizacija koje mogu biti povezane s terorizmom, pranjem novca i drugim oblicima organizovanog kriminala [<http://www.mpr.gov.ba/>]. Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine vodi zbirni, zajednički registar u elektronskom obliku (elektronska baza podataka) za udruženja i udruženja od javnog interesa, fondacije i fondacije od javnog interesa, strane nevladine, neprofitne organizacije i druge oblike organizovanja nevladinih, neprofitnih organizacija.

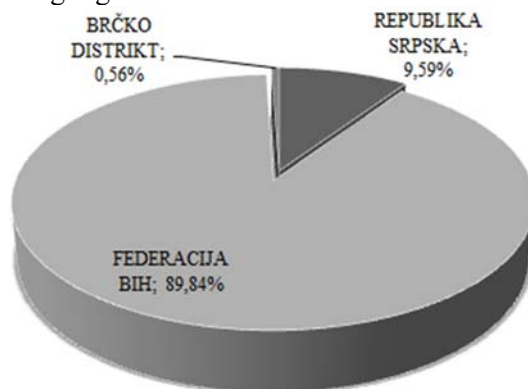
Uspostavljen je mehanizam kojim se izbjegava dvostruka ili višestruka registracija neprofitnih organizacija preporuka je Komiteta Vijeća Evrope za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorističkih aktivnosti. Problem multuplikovanja neprofitnih organizacija u BiH pokušao se riješiti 2011. i 2012. godine, ali je tek 01.01.2014. godine stupio na snagu zakon koji omogućava sveobuhvatno rješenje, uspostavljanje zbirnog zajedničkog registra neprofitnih organizacija. Prema dostupnim podacima za pojedine neprofitne organizacije, procjenjuje se da u Bosni i Hercegovini djeluje više od 12.000 organizacija. Međutim, veliki broj neprofitnih organizacija prestao je sa radom i nisu brisane iz Registra. U slučaju provjere aktivnosti i rada neprofitnih organizacija mogao bi se koristiti primjer Republike Crne Gore [<http://www.klik.ba>] koja je u cilju rješavanja ovog problema pokrenula reviziju kojom su traženi dokazi o aktivnom bavljenju djelatnosti, na primjer bilans stanja i bilans uspjeha, strategije i po ovom osnovu je više od 40%, do tada registrovanih neprofitnih organizacija, brisano sa spiska.

Zaključno sa oktobrom 2015. godine u zbirnom zajedničkom registru u Bosni i Hercegovini je evidentirano 1.783 udruženja i 137 Fondacija [www.mpr.gov.ba]. Ovdje su obuhvaćene samo nevladine organizacije, međutim, ako se uzmu u obzir i javne obrazovne i kulturne ustanove, mjesne zajednice, kao i veliki broj političkih stranaka i partija i drugih vladinih neprofitnih organizacija, može se sa velikom vjerovatnoćom doći do 12.000 registrovanih nevladinih organizacija. Prema podacima iz zbirnog zajedničkog registra, najveći broj nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini ima sjedište u Sarajevu (Slika 1), dok je njihov broj značajno manji u drugim gradovima.

Slika 1. Opštine u Bosni i Hercegovini sa najvećim brojem registrovanih NPO

Broj registrovanih neprofitnih organizacija u FBiH je skoro osam puta veći nego u Republici Srpskoj, dok je u Brčko distriktu, prema podacima iz zajedničkog registra, registrirano samo deset neprofitnih organizacija što se ne slaže s objavljenim podacima na web stranici Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine, gdje je u ovoj lokalnoj zajednici registrovano 257 NVO [<http://www.bizreg.pravosudje.ba>] i može se dovesti u pitanje ažurnost uspostavljenog zajedničkog registra.

Grafikon 2: Teritorijalna zastupljenost NPO u BiH prema registarskom sjedištu

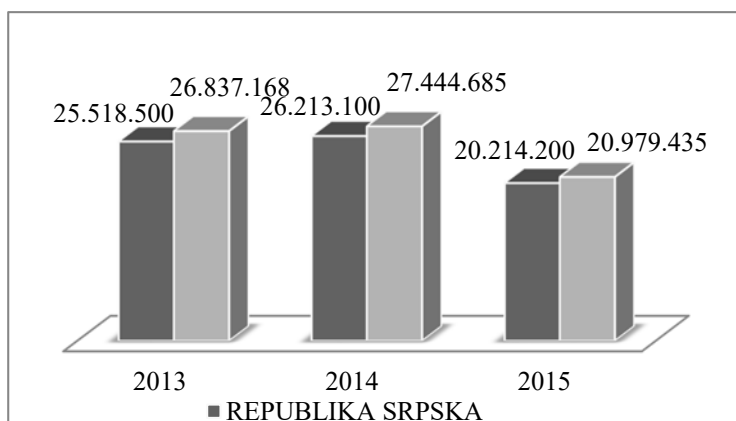
Problem koji prati neprofitne organizacije u Bosni i Hercegovini je finansiranje, način na koji ove organizacije primaju sredstva i način na koji ih troše. Unutar vladinog i poslovnog sektora, kao i samog nevladinog sektora, u posljednje vrijeme sve češće se mogu čuti zahtjevi za većom otvorenošću i transparentnošću rada neprofitnih organizacija. Godišnji finansijski izvještaji organizacija civilnog društva u BiH za 2011. godinu objavljeni su 2013. godine od strane Centra za promociju civilnog društva nakon sprovedene ankete među domaćim neprofitnim organizacijama i osnovnom svrhom da se prikupe vjerodostojni podaci o izvorima, visini i načinu utroška sredstava koje su neprofitne organizacije koristile za finansiranje svojih redovnih aktivnosti. Anketni upitnik dostavljen je putem e-maila adresa za 2.800 organizacija i poziv da dostave podatke vezane za njihovo finansijsko poslovanje uz poštovanje principa dobrovoljnosti. Finansijske izvještaje dostavilo je 220 neprofitnih organizacija (7,9%) a njihov budžet iznosio je 28,6 miliona KM, [<http://www.tacso.org/>] što je prikazano u tabelarnom pregledu (Tabela 1.)

Prihodi od vlastitih aktivnosti	2.508.267,02
Prihodi od članarine	455.830,50
Individualne donacije od fizičkih lica	555.328,27
Drugi izvori prihoda	886.502,55
Iznos donacija od stranih donatora potrošen u 2011.	20.079.067,98
Iznos iz sredstava javnog budžeta potrošen u 2011.	2.826.229,28
Iznos donacija od domaćih donatora potrošen u 2011.	699.914,49
Iznos donacija od privrednih subjekata potrošen u 2011.	587.879,85
Ukupno	28.599.019,94

Tabela 1. Prikupljena sredstva NPO prema izvorima finansiranja u 2011.godini

Prethodni tabelarni pregled pokazuje da su najznačajniji izvori finansiranja neprofitnih organizacija u 2011. godini bile strane donacije i sredstva iz javnog budžeta, dok su prihodi od vlastitih aktivnosti na trećem mjestu. Ovo može imati i negativne posljedice, prije svega može dovesti do značajnijeg uticaja na ciljeve i aktivnosti kako domaćih tako i stranih neprofitnih organizacija, stvoriti "povoljno okruženje" za neke vrste neprofitno-profitnog biznisa, netransparentnost i nezakonitost u radu i sl.

Ukoliko se posmatraju neprofitne organizacije koje se finansiraju samo iz sredstava javnog budžeta unutar različitih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini (slika 3), uočavaju se značajne varijacije u visini sredstava za ove namjene. U 2014. izdvojeno je više sredstava nego u 2013, dok je u 2015. godini došlo do smanjenja u odnosu na prethodne dvije godine. Imajući u vidu da je broj registrovanih neprofitnih organizacija u Federaciji BiH skoro osam puta veći od broja organizacija u Republici Srpskoj, razlika u sredstvima je neznatno veća, 4-5%.

Slika 3: Izdvajanja za NPO u okviru Bužeta RS i FBiH u 2013, 2014, i 2015.

U narednim godinama neprofitni sektor u Bosni i Hercegovini biće suočen sa značajnim promjenama koje će donijeti i značajne izazove: rast i diversifikacija, odnos države prema neprofitnom sektoru, komercijalizacija,

novi oblici privatnih davanja, profesionalizam i formalizam etičkih standarda, globalizacija i sl. [<http://www.stari.fpn.bg.ac.rs>].

ZAKLJUČAK

Zavisno od privrednog i političkog razvoja neprofitni sektor se različito determiniše u pojedinim zemljama. Različitost termina znači i različite aktivnosti i pravnu legislativu za neprofitni sektor. Pravne definicije neprofitnog sektora date su u zakonima pojedinih zemalja, dok ekonomske polaze od izvora prihoda. Neprofitni sektor čini skup organizacija (privatnih, dobrovoljnih i neprofitnih) i aktivnosti, pored institucionalnog kompleksa vlade, države ili javnog sektora, s jedne strane, i profitnog ili poslovnog sektora, s druge strane. Naziva se i "treći sektor", sa vladom i njenim agencijama javne uprave kao prvim, i poslovnim (profitnim, komercijalnim) sektorom kao drugim. Suočavanje sa raznolikosti i bogatstvom organizacija koje se nalaze između tržišta i države je izazov u pokušaju da se stekne bolje razumijevanje ovog skupa institucija. Veću pažnju u posljednjih dvadesetak godina ovaj sektor dobija zbog svoje ekonomske snage, koja se mjeri sve većim brojem zaposlenih, učešćem volontera, raspoloživim resursima, a čini se da je u njemu smešten i "neprofitni biznis." Zbog svoje uloge u socijalnoj politici zemalja u tranziciji, ovaj sektor ima značajnu ulogu amortizera i čini pogodan stabilizator socijalnih potresa koji su nastali uvođenjem slobodnog tržišta. Za razliku od razvijenih zemalja ovaj sektor značajno zaostaje po razvijenosti u Bosni i Hercegovini.

Pregledom literature posvećene neprofitnim organizacije uočava se značajan gap između zakonodavnih rješenja i djelovanja neprofitnih organizacija. Neprofitne organizacije odnose se na nevladine organizacije, definisane zakonom kao neprofitne, služe ciljevima javne dobrobiti, oslobođene su poreza, nalaze se između profitnog i javnog sektora i imaju širok dijapazon aktivnosti. Specifičnost ovih organizacija ogleda se u nedostatku profitnih mjerila, poreskim i zakonodavnim aspektima, uslužnom karakteru, teškoćama u formulisanju ciljeva i strategija, izvorima finansiranja, kontroverzama u izboru menadžmenta, političkim uticajima, tradiciji i sl.

Važeći pravni okvir za neprofitni sektor u BiH čine harmonizovani zakoni o udruženjima i fondacijama. U skladu sa zakonom registruju se sve neprofitne organizacije i udruženja čime stiču svojstvo pravnog lica. Međutim, kada se radi o broju registrovanih neprofitnih organizacija iz baze podataka Ministarstva pravde BiH, nema pouzdane informacija o njihovom konačnom broju zato što se baza podataka ne ažurira redovno. Ovome doprinosi i različita terminologija i pravna legislativa koja obuhvata evidencije o udruženjima i fondacija (privatne i javne). Prema dostupnim podacima iz različitih izvora, u 2014. godini, u Bosni i Hercegovini bilo je registrovano 8.575 udruženja, međutim procjene su da je ovaj broj značajno veći pošto nisu obuhvaćeni podaci iz deset kantonalnih registara u FBiH i Brčko Distriktu. Ako se ovaj broj pomnoži sa tri, što predstavlja zakonom određeni minimum za jedno udruženje, proizlazi da je 24.725 lica angažovano u neprofitnom/nevladinom sektoru, od kojih su, pored formalnog članstva, mnogi zaposleni ili ostvaruju neku drugu vrstu radnog angažmana. Zbirni zajednički registar, kao jedinstvena baza podataka koju vodi Ministarstvo pravde BiH i njegova primjena, redovnim ažuriranjem doprinijeće transparentnosti i dostupnosti informacija o broju, vrstama, oblastima, resursima i drugim informacijama o neprofitnim organizacijama.

LITERATURA

- [1] Bežovan, G., (1995), *Neprofitne organizacije i kombinirani model socijalne politike*, Revija socijalne politike, Godina II, br. 3, Zagreb.
- [2] Kolin, M., Paunović, Ž., (2007), *Neprofitni sektor i socijalna preduzeća*, Institut društvenih nauka, Beograd.
- [3] Anheier, H. K., (2005), *Nonprofit organizations: Theory, Management, Policy*, Taylor and Francis e-Library, New York.
- [4] Marić, R., (2012), *Menadžment neprofitnih organizacija*, Beogradska poslovna škola, Beograd.
- [5] Zakon o udruženjima i fondacijama BiH, Sl. glasnik BiH, br. 31/01, 42/04, 63/08 i 76/11.
- [6] Zakon o udruženjima i fondacijama FBiH, Sl. novine FBiH, br. 45/02.
- [7] Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske, Sl. glasnik RS, br. 52/01, 42/05.
- [8] Ijačić, N., (2007), *Merenje performansi neprofitnih organizacija – računovodstveni aspekti*, magistarski rad, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [9] Milićević, V., (2003), *Strategijsko upravljačko računovodstvo*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [10] Antony, R., Reece, J., Hertenstein, J., (1995), *Accounting – Text and Cases*, Irwin, Chicago.
- [11] Gulin, D. i dr., (2003), *Računovodstvo*, HZA računovođa i finansijskih djelatnika i Ekonomski fakultet, Zagreb.
- [12] Antony, R., Govindarajan, V., (2003), *Management Control Systems*, McGraw Hill, 11th ed.
- [13] Wolf, T., (1999), *Managing Nonprofit Organization in the 21st Century*, Simon & Schuster Inc.

- [14] Petrović, T., (2006), *Neprofitne organizacije, pojmovno određene, vrste i specifičnosti*, Ekonomska revija br. 7, Ekonomski fakultet, Tuzla.
- [15] Poister, T. H., (2003), *Measuring Performance in Public and Nonprofit Organizations*, John Wiley and Sons, New Jersey.
- [16] Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta BiH, Sl. glasnik Brčko distrikta BiH, br.12/02
- [17] www.mpr.gov.ba/aktuelnosti/propisi/konsultacije/okvirni%20zakon-registar.pdf. (12.11.2015.)
- [18] www.klik.ba/vijesti/bih (24.10.2015.)
- [19] www.bizreg.pravosudje.ba/pls/apex/f?p=183:20:1485029468078320 (9.11.2015.)
- [20] www.tacso.org/doc/Annual_Financial_Report_BiH_2011_bih.pdf (20.11.2015.)
- [21] www.stari.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/5-%C5%BDarko-Paunovi%C4%87-%E2%80%93 (21.11.2015.)